

ABREVIERI.....	5
INTRODUCERE.....	9
CAPITOLUL I	
CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI - IZVOR AL DREPTULUI PROCESUAL PENAL ROMÂN.....	15
1.1. Premisele ratificării Convenției de către România.....	15
1.1.1. Contextul adoptării Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.....	15
1.1.2. Apărarea drepturilor omului în perioada comunistă în România.....	23
1.1.3. Protecția drepturilor omului după adoptarea Constituției din 1991.....	26
1.1.4. Ratificarea Convenției Europene a Drepturilor Omului.....	29
1.2. Locul Convenției și al jurisprudenței CEDO în sistemul de drept român.....	30
1.2.1. Convenția Europeană a Drepturilor Omului în Constituția revizuită.....	30
1.2.2. Prioritatea aplicării normelor europene.....	31
1.2.3. Locul jurisprudenței CEDO.....	34
1.3. Adaptarea dreptului procesual penal la dispozițiile Convenției.....	36
1.3.1. Necesitatea modificărilor legislative în domeniul procesual penal.....	36
1.3.2. Modificări anterioare noului Cod de procedură penală.....	39
1.3.3. Modificările aduse prin noul Cod de procedură penală.....	46
CAPITOLUL II	
HOTĂRĂRI ALE CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI, INCIDENTE ÎN DIFERITE FAZE ALE PROCESULUI PENAL ROMÂN.....	56
2.1. Noțiuni generale.....	56
2.2. Urmărirea penală.....	70
2.2.1. Termenul rezonabil al urmăririi penale.....	70

2.2.2. Afirmații ale organelor judiciare care aduc atingere prezumției de nevinovăție	74
2.2.3. Hainele purtate de cei arestați preventiv.....	78
2.2.4. Actele de violență ale organelor de urmărire penală	79
2.2.5. Încătușarea suspectilor	83
2.2.6. Durata audierilor	87
2.2.7. Dreptul de a consulta dosarul	88
2.2.8. Folosirea investigatorilor sub acoperire și provocarea.....	91
2.2.9. Percheziția	94
2.2.10. Interceptările audio-video	97
2.2.11. Arestarea preventivă în timpul urmăririi penale	101
2.2.12. Internarea medicală ca măsură de siguranță	114
2.2.13. Mandatul de aducere	116
2.2.14. Efectuarea unei anchete efective	117
2.3. Judecata	121
2.3.1. Publicitatea și contradictorialitatea ședinței de judecată	122
2.3.2. Egalitatea armelor	124
2.3.3. Durata procesului penal	126
2.3.4. Asistența juridică	133
2.3.5. Accesul la actele dosarului.....	137
2.3.6. Timpul necesar pregătirii apărării.....	138
2.3.7. Administrarea probelor	140
2.3.8. Audierea inculpatului și ultimul cuvânt	144
2.3.9. Motivarea hotărârii judecătorești	146
2.3.10. Condamnarea inculpatului în calea de atac.....	149
2.3.11. Tribunal independent, imparțial, stabilit prin lege.....	155
2.4. Executarea pedepselor	157
2.4.1. Supraaglomerarea penitenciarelor.....	159
2.4.2. Condiții de detenție.....	162
2.4.3. Actele de violență în penitenciare	168
2.4.4. Corespondența deținuților	172

CAPITOLUL III

PROBLEME DESCHISE.....	176
3.1. Cine e răspunzător?	176
3.2. Judecătorul de cameră preliminară judecă și fondul cauzei.....	178
3.3. Camera preliminară - încălcări ale principiilor contradictorialității, oralității, egalității armelor	182

3.4. Procedura de recunoaștere a vinovăției - discriminare	186
3.5. Durata excesivă a proceselor - motive și remedii ineficiente.....	189
3.6. Încătușarea în public	194
3.7. Supraaglomerare și condiții inumane în penitenciare.....	196
3.8. Durata procedurii camerei preliminare.....	198
3.9. Motivarea arestului preventiv.....	201
CONCLUZII	205
BIBLIOGRAFIE.....	209

Ramona Mihaela Coman

***Efectele jurisprudenței Curții
de la Strasbourg asupra procesului penal român***

Coman Ramona Mihaela

▣ Studii:

Licențiat în drept (2007 - Universitatea „Petru Maior” din Tg. Mureș), Masterat în Consultanță juridică și management în afaceri (2008-2009 Universitatea „Petru Maior” din Tg. Mureș); studii doctorale (2011-2015 la Universitatea „Sapienza” din Roma, Italia, Școala doctorală în drept penal și procedură penală).

▣ Activitatea:

Din 2008 este asistent universitar (Universitatea „Petru Maior” din Tg. Mureș); din 2010 este avocat, Baroul Mureș; din 2014 este președinte la Asociația „Pro Iure”.

▣ Publicații:

Este membru în comitetul de redacție al Revistei „Curentul Juridic”, unde a publicat: Considerații privind subiecții infracțiunii prevăzute de Legea nr. 39/2003 cu privire la prevenirea și combaterea criminalității organizate având în vedere modificările Codului penal cu privire la răspunderea penală a persoanei juridice (2007); Aspects regarding the revocable character of the donation between spouses (2009); The Impact Of The European Law On The National Tax Legislation Regarding Value Added Tax (2009); Human trafficking in cyberspace (2011); Discussions regarding the prescription in criminal law (2011); Reasoning for ordering the custody on remand in the light of ECHR Jurisprudence (2013); Preliminary chamber - evolution or involution in the Romanian criminal procedure (2014); Unconstitutional aspects of the guilty plea procedure (2015).

Alte publicații: „La necessite de l'adoption d'un code de l'urbanisme en roumanie” în Proceedings of the International conference on Economics, Law and Management ICELM 3 (2008); „The Position of the European Convention of Human Rights' Provisions in the Romanian Judicial System” – publicat în volumul The Proceedings of the International Conference Communication, Context, Interdisciplinarity, volum indexat ISI Proceedings; „Controversial issues regarding the institution of prescription in criminal law”, în Volumul „The need of reform in law” (2013); „Applicability of the innocence presumption in the practice of the courts” în Volumul „The need of reform in law”.

Ramona Mihaela Coman

**Efectele jurisprudenței Curții
de la Strasbourg asupra procesului
penal român**

Universul Juridic
București
-2017-

Abrevieri

alin.	= alineat
ANPR	= Administrația Națională a Penitenciarelor din România
APADOR-CH	= Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului în România - Comitetul Helsinki
art.	= articolul
B. Of.	= Buletinul oficial
c.	= contra
cap.	= capitolul
CEDO	= Curtea Europeană a Drepturilor Omului
C. pr. pen.	= Codul de procedură penală
CSJ	= Curtea Supremă de Justiție
Ed.	= editura
ÎCCJ	= Înalta Curte de Casație și Justiție
M. Of.	= Monitorul Oficial
op. cit.	= opera citată
p.	= pagina
par.	= paragraful
ș.a.	= și alții
vol.	= volumul

Introducere

În societatea românească, astăzi mai mult ca oricând, în tot ce se operează cu noțiunea de justiție, se folosește cu teimei sau fără teimei, conceptul de „stat de drept”. Pe bună dreptate se poate pune întrebarea: oare este suficient să clamezi existența statului de drept, sau este doar un fenomen comparabil cu „Utopia” lui Thomas Morus sau „Cetatea soarelui” a lui Tommaso Campanella? Altfel spus, nu este suficient să legitimizezi orice „acțiune juridică” sau „reacție juridică” ca expresie a raportării la conceptul de stat de drept (*rule of law*), pentru că în realitate statul de drept, ca să existe cu adevărat, trebuie să își așeze regulile pe supremul respect al individului. Prin urmare, simpla proclamare, chiar și în actul fundamental al unui astfel de stat, nu este suficientă¹. Instituțiile unui stat, organele parlamentare, executive și judecătorești, sunt datoare ca prin agenții săi să respecte și să aplice întocmai reglementările bazate pe recunoașterea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului.

Nimeni nu spune că individul în sine, acceptând să facă parte dintr-un compus social nu are drepturi și obligații liber asumate, și nu neapărat după nevoia și interesul general, ci și din convingerea exercițiului deplin al facultăților de libertate economică, politică, socială, oferite de societate. Dar, asta nu împiedică cu nimic „mecanismul puterii”, atât de necruțător câteodată, să le regleze printr-un „sistem de frâne și contragreutăți”, în spiritul celor susținute de profesorul Tudor Drăganu².

Ca urmare „statul de drept” trebuie înțeles ca un „stat organizat pe baza principiului separației puterilor statului, în aplicarea căruia justiția dobândește o reală independență și, urmărind prin legislația sa promovarea drepturilor și libertăților inerente naturii umane, asigură respectarea strictă a reglementărilor sale de către ansamblul organelor lui în întreaga lor activitate”³.

Afirmarea statului de drept niciodată nu poate să își propună distrugerea sau umilirea persoanei, chiar dacă a săvârșit fapte ilicite, adică în

¹ Art. 1 al Constituției României din 1991, art. 28 al Constituției Republicii Germania, art. 1/1 al Constituției Spaniei.

² Tudor Drăganu, *Introducere în teoria și practica statului de drept*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1992, p. 6.

³ *Ibidem*, p. 9-10.

neconcordanță cu regulile asumate de întreaga societate în interes general, ci trebuie să creeze o formulă tehnico-juridică, socio-educativă care să permită picăturii de apă să se cuprindă în mare, într-un *perpetuum mobile*. Umanismul, oare nu trebuie să fie o constantă a dreptului?

Iată de ce am spus că simpla inserare într-o Constituție a existenței unui „stat de drept” nu duce și la întronarea lui, tot așa cum nici Platon nu identifica „statul cel bun” cu „statul ideal”¹. Cred că mai degrabă statul de astăzi poate fi definit într-o accepțiune moral juridică ca „stat democratic” în măsura în care rolul principal în actul fundamental îl joacă transpunerea cu eficacitate a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului. Poate nu degeaba Constituția Franței din 1958 are ca preambul Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului din 26 august 1789.

Se spune că Nicolo Macchiaveli prin „Il Principe” a desenat schița teoriei statului laic modern². Fixând statul în trăsăturile sale istorice, constatăm că evoluția sa a fost rezultatul unei lupte neîncetate între produsul propriei sale dominații și dorința de penetrare a tezelor școlii dreptului natural, ca prin însăși datul nașterii omul se bucură de drepturi fundamentale inerente tuturor, opozabile statului, inalienabile și imprescriptibile³.

Montesquieu spunea că „legile trebuie să fie potrivite cu condițiile fizice ale țării, cu clima caldă sau temperată, cu calitatea solului, cu așezarea sa, cu felul de viață al popoarelor - plugari, vânători sau păstori; ele trebuie să fie potrivite cu gradul de libertate pe care orânduirea statului o poate îngădui, cu religia locuitorilor, cu înclinările și bogățiile lor, cu numărul lor, cu negoțul, cu moravurile, cu deprinderile lor”⁴. Legile formează, dreptul orânduiește și pune în funcțiune puterile și funcțiile statului. Legalitatea într-un stat cere instaurarea și punerea în aplicare a unei justiții care să accepte că persoana umană reprezintă valoarea supremă, valoare ocrotită și garantată efectiv⁵.

Cele dintâi confirmări ale existenței unor drepturi fundamentale ale omului au venit din America de Nord prin Declarația de Independență

¹ Lucian Chiriac, *Controlul constituționalității Ordonanțelor Guvernului*, Ed. Accent, 2004, Cluj Napoca, p. 22.

² Ernest Cassirer, *Mitul statului*, Ed. Institutului European, Iași, 2001, p. 180.

³ Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, volumul II*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 96.

⁴ Charles Louis Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, Ed. Științifică, București 1964, p. 17.

⁵ Lucian Chiriac, *op. cit.*, p. 27-28.

din 4 iulie 1776 (15 mai 1776 Congresul de la Philadelphia; 12 iunie 1776 Declarația statului Virginia etc.). Declarația proclamă că toți oamenii sunt egali, că se bucură de drepturi inalienabile, printre care: viața, libertatea și fericirea¹.

Voluntarii francezi din războiul de independență al Americii de Nord s-au întors în Franța cu spiritul declarațiilor de drepturi ale omului. Așa s-a născut vestita Declarație a Drepturilor Omului și Cetățeanului din 26 august 1789, citită în fața Stărilor Generale de marchizul de Lafayette².

Prin afirmarea unor drepturi, aceste declarații practic le-au instituționalizat, astfel încât au ajuns să fie considerate fundamentale pentru garantarea vieții și libertății cetățeanului și nu numai în Statele Unite ale Americii sau Franța³.

Codul de instrucțiune criminală francez din 1808 a constituit un model în schimbările ce au intervenit în legislațiile unor țări. Regulile de procedură penală au apărut și în România, cum ar fi: Pravilniceasca Condică a lui Alexandru Ipsilanti în 1780 (era influențată de iluminismul secolului XVIII), Legiuirea lui Caragea în 1817 (principatul Muntenia), Condica criminală a lui Sturza în 1826 (principatul Moldova), Procedura condicei penale Barbu Știrbei de la 1850 în Muntenia.

Unirea Principatelor Române în 1859 a adus în 1864 primul Cod de procedură penală, adevărat inspirat după Codul francez din 1808. Acest cod a fost abrogat de Codul de procedură penală din 1936 care a funcționat cu modificări până la intrarea în vigoare a Codului de procedură penală din 1969. La 1 februarie 2014, adoptând un sistem mixt, acuzatorial (faza de judecată - oralitate, nemijlocire, contradictorialitate și publicitate) și inchizitorial (faza de urmărire penală - procedura din oficiu, scrisă și nepublică) s-a dat eficiență juridică noului Cod de procedură penală.

Nu numai că aceste drepturi și libertăți au fost considerate fundamentale, dar statele s-au văzut obligate să le impună și să le asigure prin instrumente juridice eficiente, și nu doar la nivel național ci și internațional, prin tratate și convenții internaționale.

Este de necontestat că adoptarea Cartei ONU la Conferința de la San Francisco în 1945 a deschis calea promovării și încurajării respectării

¹ Tudor Drăganu, *Drept constituțional... op. cit.*, p. 98.

² A fost reactualizată prin Constituțiile Franței din 1852, 1870, 1946 și 1958.

³ România a cunoscut la rândul ei această efervescență prin Proclamația de la Islaz din 1948; Hotărârile Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia din 1918, Constituția României din 1923.

drepturilor și libertăților fundamentale. Concretizarea acestei doleanțe s-a făcut prin elaborarea Declarației Universale ale Drepturilor Omului adoptată printr-o rezoluție a Adunării Generale a ONU de la 10 decembrie 1948. Declarația, ideal comun pentru toate țările membre, printre altele stabilea dreptul la viață, la libertate și la securitate a persoanei. Astfel, interzicea tortura, pedepsele umilitoare și degradante, arestarea sau deținerea arbitrară, dreptul unei persoane de a se adresa unei instanțe judecătorești, de a fi audiată nemijlocit și public etc.

Chiar dacă în anul 1968 Conferința Internațională a ONU a proclamat solemn că Declarația constituie o obligație pentru membrii comunității internaționale, după lungi discuții s-au adoptat prin Rezoluția nr. 2200/xx din 16 decembrie 1966, Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale care a intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976 și Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice care a intrat în vigoare la 23 martie 1976¹. Cele două Pacte constituie instrumente juridice obligatorii pentru toate statele membre.

Pe acest fundament, Consiliul Europei în art. 3 al statutului său a stabilit că fiecare stat trebuie să respecte „principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului”².

La 4 noiembrie 1950 a fost semnată la Roma Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, care a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953³.

Poate cea mai importantă cucerire a acestei Convenții sunt garanțiile procesuale și procedurale conferite persoanelor ca urmare a încălcării drepturilor omului de către organele judiciare. S-a hotărât că Curtea Europeană a Drepturilor Omului are capacitatea de a adopta decizii cu caracter obligatoriu pentru statele care i-au recunoscut competența și să acorde „dreaptă satisfacție părții vătămate”.

De ce această pledoarie? Regulile de drept alcătuiesc ordinea de drept normativă care devine efectivă atunci când respectarea regulilor de conduită se face în mod continuu și pe întreg teritoriul statului prin *conformare* sau *constrângere*⁴. Procedura penală, prin ansamblul său de

¹ Prin Decretul nr. 212 din 31 octombrie 1974 publicat în Buletinul Oficial nr. 146 din 20 noiembrie 1974, România a ratificat cele două Pacte.

² La 4 octombrie 1993 România a aderat la Consiliul Europei.

³ România a ratificat Convenția precum și Protocoalele sale adiționale prin Legea nr. 30 din 1994, publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994.

⁴ Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, George Antoniu, Constantin Bulai, Nicoleta Iliescu, Rodica Stănoiu, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român -*

reguli procesuale și procedurale trebuie să constituie forma de organizare a judecării, de către instanțele judecătorești, a unor persoane bătute a fi săvârșit infracțiuni, dar cu respectarea întocmai a drepturilor și libertăților individuale în echilibru cu interesele societății.

Este adevărat că interesul societății pretinde o descoperire și represiune rapidă a celor care au înfrânt legea penală. Procedura penală este obligată să stabilească principiile de organizare judiciară (separarea funcțiilor judiciare, dublul grad de jurisdicție etc.), regulile de constatare și cercetare a infracțiunilor, de administrare a probelor, de judecată, însă fără a sacrifica interesul individului în interesul societății. Certitudinea vinovăției rămâne supremul deziderat al unei justiții care respectă individul: „mai bine să rămână nepedepsiți o sută de vinovați, decât să fie condamnată o singură persoană nevinovată”¹.

În contextul și rațiunea celor prezentate, legile procesuale penale trebuie să asigure o bună administrare a justiției, ceea ce are drept finalitate înfăptuirea ei, dar nu în detrimentul respectării cu strictețe a drepturilor și libertăților fundamentale, așa cum au fost consacrate prin instrumente juridice obligatorii. Nu trebuie uitat că Statul, în coliziunea sa cu individul, are la dispoziție forța întregului aparat administrativ și judiciar, pe când simplul cetățean nu are în sprijinul său decât avocatul.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului oferă acele garanții procesuale și procedurale necesare pentru ca, într-un stat de drept, procesul penal să se desfășoare cu garantarea drepturilor omului. Jurisprudența Curții europene a drepturilor omului, prin efectul său de autoritate de lucru interpretat, își aduce contribuția în acest mecanism de stabilire a regulilor procesului penal. De aceea, este important a se vedea în ce măsură practica Curții de la Strasbourg a influențat pe de o parte legislația națională, iar pe de altă parte soluțiile instanțelor naționale. Dar ceea ce este și mai important probabil este a analiza, în contextul recentelor modificări legislative, în ce măsură jurisprudența CEDO va putea conduce la o modificare a prevederilor procesual penale pentru o mai eficientă garantare a drepturilor omului

Noul Cod de procedură penală conține reglementări care nu au simplificat desfășurarea procesului penal ci chiar l-au complicat prin măsuri procesuale și procedurale care nu pot fi considerate drept

Partea generală, volumul I, Academia României - Institutul de cercetări juridice, București 1975, p. 5-7.

¹ Gaston Stefanie, Geroges Levasseur, Bernard Bouloc, *Procedure penale*, quatorzieme edition, Dalloz, Paris, 1990, p. 3.